Pommerska kriget 1805–1807

Svensk-franska kriget 1805–1810, Första Napoleonkriget eller Tyska kriget

Pommerska kriget 1805–1807

Pommerska kriget 1805–1807

Pommerska kriget 1805–1807, även kallat Svensk-franska kriget 1805–1810, Första Napoleonkriget eller Tyska kriget (eftersom det fördes på tysk mark), var ett krig mellan Sverige och Frankrike. Gustav IV Adolf försökte hjälpa till att störta Napoleon, men misslyckades. Krigshandlingarna slutade dock redan 1807. I Freden i Paris tvingades Sverige ansluta sig till kontinentalsystemet. Kriget var en del av Tredje och Fjärde koalitionskrigen som i sin tur var en del av Napoleonkrigen.

Bakgrund

År 1803 förklarade Storbritannien krig mot Frankrike. Bakom denna krigsförklaring låg att England inte ville låta sig utmanas som den dominerande kolonialmakten. Eftersom det var omöjligt för Storbritannien att ensamma slå Frankrike, behövde man bundsförvanter. Många länder var motvilliga till att ingå i en koalition mot Napoleon, men det avgörande blev att Napoleon i maj 1805 lät kröna sig till kung av Italien. Ryssland hade redan i april 1805 gjort gemensam sak med britterna, och i augusti samma år trädde Österrike och Sverige in i koalitionen.

Bidragande till att Sverige trädde in i koalitionen var mordet på hertigen Louis Antoine Henri de Bourbon, vilket skett efter att Frankrike kränkt det neutrala Badens territorium. Detta mord upprörde hela Europa, och förstärkte Gustav IV Adolfs hat mot Napoleon. Men beslutet för Sveriges del att gå i krig var inte enbart byggt på känslor. Från början var Sverige del av en till synes stark allians, som kunde ha goda möjligheter att slå Napoleon. I augusti 1805 gick det inte att förutse den rysk-österrikiska förlusten i Slaget vid Austerlitz i december 1805, Preussens kollaps i Slaget vid Jena-Auerstedt i oktober 1806 och ryssarnas förlust i Slaget vid Eylau i februari 1807. Dessa bakslag förändrade totalt Sveriges möjligheter till framgångar.

Pommerska kriget 1805–1807

Franska armén marscherar genom Berlin 1806.

Pommerska kriget 1805–1807

Krigshandlingarna
Kriget fördes i stort sett på tysk mark. Utgångspunkt för de svenska trupprörelserna var Svenska Pommern. I början av november 1805 fanns en armé bestående av drygt 12 000 svenskar och ryssar stående i Svenska Pommern. Planen var att via fästningen Hameln, som var i franska händer, förflytta sig mot Hannover, där engelsmännen var på plats. Man skulle befria Hannover från franska trupper och därpå infalla i Holland, som Frankrikes revolutionära regering förvandlat till ett franskt lydland.

Ryska trupper hade redan ryckt in i Hannover, och engelsmän och svenskar var på väg dit, då Gustav IV Adolf kom i gräl med den preussiske kungen Fredrik Vilhelm. Av misstro till Preussen hejdade den svenske kungen sin framryckning och kvarhöll sina trupper i Pommern. Han avsade sig till och med överbefälet över den ryska och engelska armén.
Det tog flera veckor innan bundsförvanterna lyckades lugna honom. När han äntligen satte sin armé i marsch mot Hannover var ögonblicket försuttet, och Napoleon hade vunnit sin stora seger i Austerlitz. Efter detta ingick Preussen ett fördrag med Napoleon, som innebar att svenskar, ryssar och engelsmän nu måste lämna Preussen. Svenskarna retirerade motvilligt till Svenska Pommern.

Gustav Adolf kvarlämnade dock i det lilla Sachsen-Lauenburg, norr om Elbe, en styrka på 1 800 man. Efter fåfänga försök att förmå den svenske kungen att ta reson ryckte en preussisk armé in i Lauenburg. Gustav Adolf hade dock dessförinnan låtit större delen av den svenska kåren marschera bort ur hertigdömet, men ett par hundra ryttare var beordrade att stanna kvar och "beskydda" landet. Kungen förklarade att ett angrepp på hans folk i Lauenburg skulle vara liktydigt med en krigsförklaring. Gustav Adolf tycks ha velat driva Preussen till ett avgörande steg som kunde medföra att han själv fick kraftigare bistånd från England

Pommerska kriget 1805–1807

Pommerska kriget 1805–1807

Sammanstötningen mellan de svenska och preussiska trupperna ledde till att preussarna utmanövrerade den lilla svenska avdelningen under en skenstrid som kostade en död och åtta sårade. Gustav Adolf svarade genom att beslagta alla preussiska fartyg i svenska hamnar samt blockera Preussens Östersjöstäder. Dit kom det dock aldrig. Gustav Adolf höll orubbligt på att kriget kunde undvikas endast genom att preussarna utrymde Lauenburg och svenska trupper åter fick besätta landet.

Överraskningen i Lübeck

Under sommaren 1806 bytte Preussen sida i kriget. Svenskarna tilläts nu att ockupera Sachsen-Lauenburg, men under hösten samma år skördade fransmännen nya framgångar, och Preussen och det övriga Tyskland översvämmades av fransk trupp. Svenskarna tvingades nu retirera mot Lübeck. Planen var att därifrån sjövägen kunna rädda sig till Stralsund i Svenska Pommern. Svenskarna överraskades dock av fransmännen under förberedelserna för sjötransporten, och den 6 november måste 1 000 svenska soldater kapitulera. De flesta hade redan packat ner sina gevär! Detta "slag" kallas Överraskningen i Lübeck.

Utfallet från Stralsund

I början av 1807 inledde fransmännen en belägring av Stralsund. Då fransmännen även var upptagna med krigföring på annat håll, minskade deras numerär stadigt. Svenskarna beslutade därför att göra ett utfall för att häva belägringen. Utfallet från Stralsund genomfördes med framgång den 1 april, vilket ledde till att svenskarna kunde besätta det omgivande landskapet, inklusive Usedom och Wollin.

Pommerska kriget 1805–1807

The Battle of Lübeck, 7 November 1806. Prussian and French troops fighting before the Burgtor town gate.

Pommerska kriget 1805–1807

Slaget vid Ueckermünde
Fransmännen valde dock att på nytt anfalla. En 13 000 man stark armé, utgående från Stettin, anföll svenskarna den 16 april. Den vänstra avdelningen av den svenska armén måste dra sig tillbaka, och en annan avdelning i Ueckermünde blev då avskuren. Den 17 april försökte den avskurna styrkan ta sig därifrån sjövägen, men blev anfallen under lasten på fartyg. Slaget vid Ueckermünde slutade med att 677 man gav sig tillfånga.

Återtåget till Rügen
Gustav IV Adolf gav inte upp hoppet. Han lyckades, med Preussens hjälp, samla ihop en styrka om 17 500 man, delvis undermåligt tränade. Mot dessa stod den franska armén om 40 000 man. Den 13 juni 1807 började den svenska armén röra på sig, men i början av juli slöt Ryssland och Preussen fred med Frankrike. Den svenska styrkan tvingades därför dra sig tillbaka till Stralsund, varefter man snabbt backade till Rügen. Det franska befälet gick slutligen med på att ge svenskarna fritt avtåg. Fransmännen hade därefter herraväldet i Svenska Pommern.

Freden i Paris
Vid freden i Paris återfick Sverige Svenska Pommern. Sverige tvingades dock att acceptera kontinentalsystemet, vilket innebar att Sverige inte fick köpa brittiska varor.

Pommerska kriget 1805–1807

Johan Christopher Toll, född 1 februari 1743 på Mölleröd, Finja socken i Skåne, död 21 maj 1817 på Bäckaskogs slott. Greve, En av rikets herrar, Serafimerriddare, Kommendör av Svärdsorden, fältmarskalk och politiker med tidvis stort inflytande under Gustav III och Gustav IV Adolf. Han var främst ansedd som en mycket god organisatör, både militärt och civilt. Åren 1801–1809 var han Sveriges siste generalguvernör i Skåne.

I juli 1796 fick Toll lämna sin förvisningsort och sedan Gustav IV Adolf samma år blivit myndig återfick han sina värdigheter, blev ledamot av konseljen och fick hos den unge kungen samma inflytelserika ställning, som han en tid haft hos fadern. Denna gång sökte han dock motarbeta en äventyrlig utrikespolitik. Han blev även friherre detta år.

Vid Norrköpings riksdag 1800 var han ledare för det rojalistiska partiet och genomdrev regeringens avsikter på Riddarhuset och i bondeståndet. Senare åtföljde han kungen på ett besök till S:t Petersburg där Sverige gick in i det väpnade nordiska neutralitetsförbundet i syfte att stå utanför Napoleonkrigen. Med anledning av detta ansågs det nödvändigt att ställa Skåne under en generalguvernör, och 1801 utnämndes Toll. I Skåne drev han bland annat på enskiftesreformen. 1802 utnämndes han till general av kavalleriet och en av rikets herrar.

Pommerska kriget 1805–1807

Då Gustav IV Adolf bestämt sig för att kasta in Sverige i kriget mot Napoleon I, fick Toll 1804 befallning att göra upp en krigsbudget. Han utförde uppdraget, men sökte samtidigt förmå kungen att avstå från kriget. Denne var dock orygglig, och Toll beordrades att underhandla om villkor med England. Genom konventionen i Helsingborg 31 augusti behövde Sverige endast förstärka garnisonen i Stralsund och öppna Pommern för ryska och hannoverska trupper. Men nya eggelser från England förmådde kungen att börja en ny underhandling och Toll måste 3 oktober underteckna det fördrag med England, varigenom Sverige förband sig att deltaga i kriget mot Napoleon. Med anledning därav blev Toll 1806 högste befälhavare över krigsmakten även i Blekinge, Halland, Västergötland och Bohuslän. Då kungen 1807 och den svenska hären seglade över till Pommern fick Toll befälet över den ena av arméns divisioner. Snart var armén stadd i reträtt till Stralsund, efter att kungen brutit stilleståndet med fransmännen. Toll sändes till Rügen för att ta befälet över de engelska hjälptrupperna där. Dessa seglade dock snart bort, men då Gustav Adolf utrymde Stralsund och med hela sin armé kom till Rügen, återfick Toll divisionsbefälet och erhöll kort därefter överkommandot för armén. Efter att kungen seglat bort lyckades det Toll att rädda armén från att bli fången, genom att den 7 september 1807 lura den franske marskalken Brune att armén gjort revolution mot kungen. Att detta verkade trovärdigt visar hur stort missnöjet var med kungen. Brune medgav att svenska armén med alla sina förråd fick utrymma ön.

Omedelbart därefter utnämndes Toll till fältmarskalk och fick sedan befälet över den armé, Södra armén, som bildades till Skånes försvar under det förestående danska kriget. En engelsk flottas ankomst hindrade dock en dansk landstigning, och på hösten 1808 kallades Toll till Stockholm för att delta i en finanskommitté, som skulle anskaffa medel till krigets fortsättande. Han motsatte sig kungens våldsamma beskattningsplaner, och rådde honom rent ut att abdikera. När han återkom till Skåne, syntes en dansk landstigning oundviklig till följd av att Öresund frusit till.

Pommerska kriget 1805–1807

Louis Antoine Henri de Bourbon, hertig av Enghien, född 2 augusti 1772 på slottet i Chantilly, död 21 mars 1804 på slottet i Vincennes, var den sista medlemmen i huset Condé och släkt med huset Bourbon i Frankrike. Han är mer känd för sin död än för sitt liv. På grund av påhittade anklagelser avrättades han under det franska konsulatet.
Han var Louis Henrik II av Bourbons och Bathilde av Orléans ende son. Hans far och farfar avled efter honom men utan att få fler arvingar. År 1816 grävdes hans kvarlevor upp och placerades i kapellet i slottet i Vincennes utanför Paris.
början av 1804 hörde Napoleon, som då var högste konsul i Frankrike, rykten som tycktes sammanbinda den unge hertigen med en konspiration som leddes av Georges Cadoudal och Charles Pichegru som hade uppdagats av polisen. Ryktena sade att hertigen var i sällskap med Charles François Dumouriez och att han gjorde hemliga resor till Frankrike. Ryktena var falska eftersom den person han besökte var Thumry, en harmlös gammal man och hertigen hade inga kopplingar till Cadoudal eller Pichegru. Napoleon gav dock order om att hertigen skulle gripas och fransmännen utposterade gendarmer vid Rhen i hemlighet, omringade hans hus och förde honom till Strasbourg 15 mars 1804 och därefter till slottet i Vincennes.
Där snabbinkallades en kommission för att förhöra honom.

Pommerska kriget 1805–1807

Avrättning
Under tiden hade Napoleon fått reda på fakta i fallet och grunderna för anklagelserna ändrades snabbt. Istället för konspirationsteorin blev hertigen anklagad för att ha gjort väpnat motstånd mot Frankrike under den sista delen av kriget och haft för avsikt att ta del i den tredje koalitionen. Generalerna gick snabbt ut med ett fördömande, pådrivna av order från Anne Jean Marie René Savary, som hade fått uppdraget att leda anklagelserna. Savary förhindrade alla kontakter mellan den anklagade och Napoleon. Hertigen sköts i slottets vallgrav, nära en grav som hade förberetts för honom.
Det är känt att Joséphine de Beauharnais och madame de Rémusat hade bett Napoleon om nåd för hertigen men inget kunde rubba hans vilja. Skulden som Napoleons försvarare lade på Talleyrand eller Savary var obefogad. På sin väg till Sankt Helena hävdade Napoleon att under samma omständigheter skulle han göra samma sak igen. Han skrev även det i sitt testamente.

Anne Jean Marie René Savary

Joséphine de Beauharnais

Pommerska kriget 1805–1807

Svenska Pommern, idag Vorpommern, var den del av Pommern som Sverige erhöll i Westfaliska freden 1648, och som var i svensk ägo till år 1815. Dit räknades ön Rügen och en viss period ön Usedom samt städerna Stralsund och Greifswald.

Historia

Pommern var sedan 1100-talet ett hertigdöme under Huset Grip. År 1621 blev Bogislav XIV av Pommern hertig av Stettin och 1625 ärvde han även den utslocknade wolgastska linjen och med honom utdog 10 mars 1637 Pommerns gamla fursteätt på manssidan. Under hans regering hade Pommern blivit en krigsskådeplats i Trettioåriga kriget. Stralsund, belägrat av de kejserliga, knöt i juni 1628 förbund med Gustav II Adolf som därigenom fick en fast punkt i Pommern. Ett "evigt" förbund ingicks mellan honom och hertig Bogislav 10 juli 1630. Före årets utgång hade svenskarna fullbordat landets militära ockupation och från den stunden var Sveriges kung den verklige härskaren där.

Gustav Adolf erkände Brandenburgs successionsrätt, men hade som villkor att kurfursten Georg Vilhelm skulle bryta med kejsaren. Med tanke på den förestående tronledigheten antog Pommerns ständer år 1634 en regementsförfattning, som uppdrog det tillfälliga styret åt ett åtta man starkt direktorium. Men då Brandenburg 1638 skaffade sig kejsarens investitur på länet fick direktoriet befallning att upplösas. Befallningen genomfördes och Pommern föll i fullständig anarki vilket ledde till att Sverige försökte ta över styret. Detta sköttes tills vidare i militärisk anda. Lilliesträom var sedan 1636 en huvudperson i Pommerns förvaltning, där han gjorde värdefulla insatser. Ett "Concilium status" i Stettin skötte från 1641 alla ärenden till dess att freden gav Sverige rättslig besittning av Pommern.

Pommerska kriget 1805–1807

Genom freden i Osnabrück 1648 erhöll Brandenburg Hinterpommern, utom Stettin och en landsträcka öster om Oder (amten Damm och Gollnow) samt ön Wollin. Dessa områden lades jämte hela Vorpommern samt öarna Rügen och Usedom till Sverige, som även fick arvsrätt till Hinterpommern efter Brandenburg - allt som län av kejsaren. Den för Sverige förmånliga Stettinrecessen 1653 avgjorde tvisten med Brandenburg rörande gränsen. Åt Mecklenburg gick gränsen, enligt reglering år 1591, längs Trebel och Recknitz. I allt innefattade det svenska området omkring 20 000 km².

Pommerns historia under svenskt välde är länge en historia om mycken strid och nöd. Sedan under åren 1657–1659 polacker, österrikare och brandenburgare härjat i landet, kom de svåra krigsåren 1675–1679, då danskars och brandenburgares överenskommelse, att de förra skulle ha Rügen och de senare det egentliga Pommern, föreföll bli verklighet. Men båda måste uppge sina anspråk, Danmark i Lund 1679, Brandenburg i Saint-Germain samma år.
Brandenburg vann blott den lilla sträckan på Oders östra strand, med Greifenhagen och Bahn samt Gollnow, i pant för en penningsumma (som dock 1693 inbetaltes). De första åren av det Stora nordiska kriget lämnade Pommern oberört. Men sedan kejsarens och sjömakternas underhandlingar om neutralitet för Tyska riket hade strandat på Karl XII:s oböjliga vilja, nalkades stormen även dit. I augusti 1712 marscherade danska, ryska och polska skaror över gränsen. Magnus Stenbock kunde skaffa blott ett ögonblicks luft. År 1713 uppträdde Preussen först som tvetydig medlare (sekvestrationstraktaterna i juni och oktober 1713), men snart som öppen fiende.

Pommerska kriget 1805–1807

Genom en kunglig skrivelse den 26 juni 1806 blev Pommerns gamla författning upphävd, och i stället förklarades gällande 1772 års regeringsform och 1789 års Förenings- och säkerhetsakt svenska författningar samt 1734 års lag (att tillämpas efter 1 september 1808). Orsaken till denna statskupp var att lantständerna åter, nu trots kungligt förbud, appellerade till domstolarna mot kungliga förordningar, som till exempel förordningen av 30 april 1806 om ett pommerskt lantvärn. I samband med nyordnandet gjorde Gustav IV Adolf ett försök med departementalstyrelse.

Även svensk kyrkoförfattning infördes. Landet delades i fyra härad ("ämter"), och dessa i socknar. I saker som rörde endast Pommern och Rügen skulle lantdag sammankallas. En sådan lantdag, sammansatt ståndsvis efter svenska riksdagens föredöme, var också samlad i Greifswald 4 augusti–18 augusti 1806, mottog kungens försäkran och gav honom hyllning med åberopande av den svenska statsförfattningen. Dessutom åtog den sig en av konungen önskad garanti av kammarens skulder. Detta år grundades också det svenska Riddarhuset för Pommern och Rügen.

Generalguvernörer

1631-1633 Klas Horn
1633-1638 Sten Svantesson Bielke
1638-1641 Johan Banér
1641-1648 Lennart Torstenson
1648-1650 Carl Gustaf Wrangel
1650-1652 Johan Axelsson Oxenstierna
1652-1661(?) Axel Lillie
1661-1676(?) Carl Gustaf Wrangel
1678-1679 Besatt av Brandenburg
1679-1685 Otto Wilhelm Königsmarck
1687-1698 Nils Bielke
1698-1711 Jurgen Mellin
1715-1720 Besatt av Preussen och Danmark
1720-1747 Johan August Meijerfeldt d.ä.
1748-1766 Axel Löwen
1766-1772 Hans Henrik von Liewen d.y.
1772-1776 Fredrik Carl Sinclair
1776-1791 Fredrik Vilhelm von Hessenstein
1792-1796 Eric Ruuth
1796-1800 Philip von Platen
1800-1807 Hans Henric von Essen
1807-1809 Besatt av Frankrike
1811-1812 Carl Mörner af Tuna

Pommerska kriget 1805–1807

Carl Mörner

Hans Henric von Essen

Philip von Platen,